

13. Российский центр сертификации и регистрации профессиональных инженеров (АТЭС) // <http://portal.tpu.ru/apec/certification/requirement/competences>
14. Чигиринская Н.В. Формирование экономической культуры инженера в системе высшего профессионального образования // автореферат на соискание степени доктора педагогических наук, Волгоград, 2010.

"Japan Accreditation Board for Engineering Education" <http://www.jabee.org/english/>.

Korneychuk, B. V., and Dragomirova, E. A. "Slaboe zveno v podgotovke inzhenerov (ekonomika v tekhnicheskome vuze)" [The weak link in the training of engineers (the economy in a technical college)]. *Vyshee obrazovanie segodnia*, no. 6 (2010): 78-82.

"Rossiyskiy tsentr sertifikatsii i registratsii professionalnykh inzhenerov (ATES)" [Russian certification and registration of Professional Engineers (APEC)]. <http://portal.tpu.ru/apec/certification/requirement/competences>.

"World Federation of Engineering Organizations" <http://www.wfeo.net/>.

УДК 338.26:332.1

Пакулін С. Л.

МОДЕРНІЗАЦІЯ Й ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ: ЗМІСТ, ПРОБЛЕМИ, СИСТЕМНІ ЕФЕКТИ

Виявлені найгостріші проблеми, що стосуються змісту сучасної вищої освіти. Обґрунтовані завдання й заходи для їх реалізації, спрямовані на формування інноваційної системи змісту вищої освіти. Визначено системні ефекти від формування інноваційної системи вищої освіти України. Доведена необхідність розробки стратегії розвитку вищої школи в економіці знань, пов'язаної зі стрімкою зміною зовнішнього середовища й вимог українського суспільства. Обґрунтована пропозиція, що випливає з аналізу системи стратегічних планів в Україні й у системі освіти, про необхідність формування єдиної стратегії, що містить вимірні показники, які лише деталізуються в конкретних проектах – цільових програмах.

Ключові слова: система вищої освіти, вища школа, модернізація, системний ефект, ефективність, стратегія

Табл.: 1. Бібл.: 11.

Пакулін Сергій Леонідович – доктор економічних наук, відділ суспільних проблем сталого розвитку, Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України (бульв. Тараса Шевченка, 60, Київ, 01032, Україна)

Email: sizapet@mail.ru

УДК 338.26:332.1

Пакулин С. Л.

МОДЕРНИЗАЦИЯ И ПОВЫШЕНИЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ УКРАИНЫ: СОДЕРЖАНИЕ, ПРОБЛЕМЫ, СИСТЕМНЫЕ ЭФФЕКТЫ

Виявлены наиболее острые проблемы, касающиеся содержания современного высшего образования. Обоснованы задачи и мероприятия для их реализации, направленные на формирование инновационной системы содержания высшего образования. Определены системные эффекты от формирования инновационной системы высшего образования Украины. Доказана необходимость разработки стратегии развития высшей школы в экономике знаний, связанная со стремительным изменением внешней среды и требований украинского общества. Обосновано предложение, вытекающее из анализа системы стратегических планов в Украине и в системе образования, о необходимости формирования единой стратегии, содержащей измеримые показатели, которые лишь детализируются в конкретных проектах – целевых программах.

Ключевые слова: система высшего образования, высшая школа, модернизация, системный эффект, эффективность, стратегия

Табл.: 1. Библ.: 11.

Пакулин Сергей Леонидович – доктор экономических наук, отдел общественных проблем устойчивого развития, Институт экономики природопользования и устойчивого развития НАН Украины (бульв. Тараса Шевченко, 60, Киев, 01032, Украина)

Email: sizapet@mail.ru

UDC 338.26:332.1

Pakulin S. L.

MODERNISATION AND INCREASE OF EFFICIENCY OF HIGHER EDUCATION OF UKRAINE: CONTENT, PROBLEMS, SYSTEM EFFECTS

The article reveals the most urgent problems of the content of the modern higher education. It substantiates tasks and measures for their realisation, directed at formation of the innovation system of content of higher education. It identifies system effects from formation of the innovation system of higher education of Ukraine. It proves a necessity of development of the strategy of development of higher school in the economy of knowledge, connected with fast changes in external environment and requirements of the Ukrainian society. It substantiates the proposal, resulting from analysis of the system of strategic plans in Ukraine and education system, of a necessity of formation of a common strategy, which contains measurable indicators, which are worked out in detail in specific projects – target programmes.

Keywords: system of higher education, higher school, modernisation, system effect, efficiency, strategy

Tabl.: 1. Bibl.: 11.

Pakulin Sergey L. – Doctor of Science (Economics), Department of Social Problems of Sustainable Development, Institute of Environmental Economics and Sustainable Development of the NAS of Ukraine (bulv. Tarasa Shevchenka, 60, Kyiv, 01032, Ukraine)

Email: sizapet@mail.ru

Вступ. Керований розвиток інституційної структури українського суспільства може здійснюватися або шляхом копіювання формальної структури успішної економіки шляхом легалізації та імпорту відповідних інститутів, наприклад, європейських, або побудовою власної формальної структури, орієнтуючись за контурами існуючої неформальної структури. У будь-якому випадку процес інституційних змін вимагає адаптації й постійного вдосконалення. Аналіз формальних і неформальних інститутів, направлених на реалізацію принципів доступності, диверсифікації джерел фінансування, якості й мобільності освіти, автономії ВНЗ, інтеграції освіти й науки показав, що жоден з принципів модернізації вищої освіти в даний час не реалізується повною мірою. Відповідно потрібна систематична, продумана й узгоджена робота держави й освітньої громадськості в цій галузі [1, с. 14]. Неформальні правила, наприклад, норми взаємодії в академічному середовищі, можуть змінюватися лише малими приростами, що вимагають часу і тривалості додатку зусиль керівництва, але можуть бути змінені внаслідок непрямого впливу на них завдяки формальним правилам, що повною мірою відносяться до змісту освіти.

Особливість економіки знань у тому, що вона проводить тільки затребувані знання, що самоокупуються і приносять прибуток. Зміст освіти є однією зі складових якості освіти разом з контингентом абітурієнтів, кваліфікацією викладачів, обсягами інвестицій в освіту й науковими дослідженнями, що формують зміст освіти [2, с. 15].

Досягнення нової якості освіти пов'язане з необхідністю цілеспрямованої підготовки інтелектуальної і творчої еліти суспільства. Освіта не може бути якісною без відповідного змісту освіти. Отже, вища школа повинна запропонувати такий зміст освіти, яка забезпечувала б запити суспільства й економіки, заснованої на знаннях. Саме новий зміст освіти може забезпечити реалізацію місії української освіти в умовах безперервного інноваційного розвитку країни. Упродовж тисячоліть за час життя одного покоління умови життя й роботи, вимоги до обсягу знань і рівня умінь, моральні стандарти і професійні запити практично не змінювалися. Протягом же останніх ста років обсяг і характер необхідних знань і умінь за час життя одного покоління кардинально оновлюється, причому по декілька разів. Крім того, різко виросла суспільно значуща потреба у висококваліфікованих носіях знань і умінь [3, с. 66]. Все це по-новому ставить питання, чого навчати і як навчати. Найбільш гострі проблеми, що стосуються змісту сучасної вищої освіти, пов'язані з: відсутністю науково обґрунтованих норм навчального часу студентів; співвідношенням аудиторного й позааудиторного навантаження професорсько-викладацького складу (ПВС); чітко визначеною роллю професорів, доцентів і викладачів у навчальному процесі; деградацією і втратою наукових шкіл; переважанням навчання знанням, а не компетенціям; орієнтацією в навчанні на усередненого фахівця; слабкою мовною підготовкою; існуючою неефективною оцінкою роботи ВНЗ залежно від залишкових знань і умінь випускників.

Помітною особливістю змісту вищої освіти в економіці знань є виявлення й передача сучасних способів організації розумової роботи людини, ідеологія формування компетенцій, ціннісних орієнтацій [9, с. 115]. До таких компетенцій останнім часом почали відносити володіння універсальними способами діяльності, володіння комунікативними навичками, навичками колективної праці, володіння специфічними навичками навчальної праці (здатність до самоосвіти), норми й еталони соціальної життєдіяльності (вихованість). Тобто на зміну парадигмі передачі знань приходять парадигма дієздатності. У зв'язку з цим представляється, що головною метою трансформації змісту вищої професійної освіти в економіці, заснованій на знаннях, має стати формування інноваційної системи змісту системи вищої освіти. Для досягнення вказаної мети необхідно визначити завдання й заходи для їх реалізації (табл. 1).

Наведений перелік заходів за умови їх реалізації дозволить подолати проблеми, що зберігаються сьогодні, в розвитку системи вищої освіти.

У цілому в результаті формування інноваційної системи вищої освіти України будуть досягнуті такі системні ефекти:

- загальнонаціональний ефект – якнайповніше задоволення освітніх потреб основних замовників вищої освіти;
- соціальний ефект – підвищення рівня підготовки фахівців за рахунок застосування інноваційних технологій в освіті, набуття випускниками компетенцій у різних галузях знань [8, с. 321];
- інноваційний ефект – синтез фундаментальних і прикладних досліджень, упровадження їх у практичну діяльність, створення ефективної системи узагальнення й поширення педагогічного досвіду [11, с. 72];
- структурно-організаційний ефект – уніфікація процесу управління вищою школою, скорочення дублювання функцій органів управління освітою;
- комерційний ефект – створення інноваційної інфраструктури, яка сприятиме зростанню підприємницьких структур, що займаються навчально-методичною, науковою, інноваційною й видавничою діяльністю [10, с. 85].

Важливим фактором модернізації й підвищення ефективності вищої освіти України є підготовка та атестація наукових і науково-педагогічних кадрів. Це – основний фактор постійного поповнення та оновлення інтелектуального потенціалу держави, професорсько-викладацького складу вищої школи зокрема, що сприяє максимальному науковому і науково-педагогічному забезпеченню потреб сучасної структури народного господарства.

Підготовка науково-педагогічних кадрів через аспірантуру і докторантуру у вищих навчальних закладах Міністерства освіти і науки України, молоді та спорту України здійснюється за 26 галузями наук та більше ніж за 435 науковими спеціальностями. Всього в аспірантурі станом на 01.01.2012 року навчається 18937 аспірантів (74,2 % від

Таблиця 1

Завдання й заходи для їх реалізації, направлені на формування інноваційної системи змісту вищої освіти

Завдання	Заходи для реалізації завдань
Стимулювання процесу формування наукових шкіл	Створення атмосфери залучення ППС до наукових досліджень шляхом: 1. формування наукових центрів у складі вузів по розробці перспективних напрямів фундаментальних наукових досліджень; 2. відкриття спеціальностей у галузі знань, які визначатимуть майбутнє світового розвитку; 3. проведення наукових семінарів, що постійно діють, з проблем, що розробляються магістрами, аспірантами, докторантами
Розвиток і зміцнення зв'язків з бізнесом	1. Відкриття філій кафедр на виробництві 2. Організація практики, захисту випускних кваліфікаційних робіт на підприємствах 3. Укладення договорів співпраці ВНЗ з базовими підприємствами, організаціями 4. Запрошення фахівців-практиків для проведення лекційних, практичних занять
Формування освітньої матриці в розрізі спеціальностей і спеціалізацій, а також рівнів вищої освіти	1. Відбір переліку знань, що відповідають виконавській праці й усім видам творчої праці із залученням усіх учасників освітнього процесу, зокрема шляхом опитів і анкетування 2. Визначення числа залікових одиниць за видами навчальних занять і робіт в розрізі дисциплін, курсів і рівнів навчання
Індивідуалізація освіти	1. Створення достатньої кількості комп'ютерних місць 2. Структуризація аудиторного фонду 3. Розробка методичного забезпечення проведення семінарських, практичних занять, індивідуальних навчальних планів
Удосконалення технологій навчання з акцентом на всі види творчої праці	1. Розвиток інноваційної інфраструктури ВНЗ, де студенти можуть проходити практику, виконуючи різні завдання, беручи участь у проектах і так далі 2. Введення на магістерських програмах дисциплін про основи проведення наукових досліджень. 3. Упровадження діяльнісного, проектного, діалогового підходів у навчанні 4. Проведення майстер-класів спеціалістами-професіоналами
Стимулювання поглибленої мовної підготовки	1. Вивчення іноземних мов на всіх курсах і рівнях навчання з можливістю організації мовної практики в зарубіжних університетах, захисту випускної кваліфікаційної роботи іноземною мовою за бажанням випускника 2. Застосування сучасних, методик навчання, що зарекомендували себе як найбільш ефективні
Створення науково обґрунтованих норм навчального часу за курсами й рівнями навчання	Виділення в загальному обсязі навчального навантаження максимально можливої кількості годин аудиторного навантаження для професорів, доцентів і асистентів і закріплення прийнятих нормативів у статутах ВНЗ
Заохочення й стимулювання органами управління освітою творчої ініціативи й живої участі суб'єктів освіти у процесі вдосконалення змісту вищої освіти	1. Державна і корпоративна грантова підтримка наукових і методичних досліджень з проблем змісту освіти й упровадження інноваційних методик навчання. 2. Вивчення й поширення позитивного зарубіжного й вітчизняного досвіду вдосконалення змісту освіти

загальної чисельності аспірантів в Україні), з них 12435 – з відривом від виробництва. У докторантурі навчається 973 докторанта, 69% від загальної чисельності докторантів в Україні.

У зв'язку з тим, що основним критерієм ефективності діяльності аспірантури і докторантури є кількість захищених дисертацій в межах навчання в аспірантурі і перебування в докторантурі, у 2011 році було проаналізовано ефективність роботи аспірантури і докторантури всіх вищих навчальних закладів, що знаходяться у сфері управління Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України. Аналіз ефективності роботи аспірантури і докторантури закладів освіти МОНмолодьспорту України, в цілому, скла-

дає 30,5%: аспірантури – 28 %, докторантури – 33 %. У той же час необхідно зазначити, що все ж таки залишається тенденція недостатньої ефективності функціонування інституцій докторантури та аспірантури.

Аналіз причин недостатньої ефективності використання бюджетних коштів вказує на схожість проблем, що заважають якійсь роботі інституту аспірантури і докторантури. В першу чергу, це пов'язано з відсутністю належного контролю і уваги з боку керівництва до відповідності організації процесу підготовки докторів і кандидатів наук положенню «Про підготовку науково-педагогічних і наукових кадрів».

За останні роки чітко стало зрозумілим, що найбільш висока результативність підготовки кандидатів і докторів

наук є у тих вищих навчальних закладах, які займаються проведенням серйозних наукових досліджень на підставі бюджетної та госпдогвірної тематики, і які мають відповідну сучасну лабораторну-експериментальну базу для їх проведення. Але, на жаль, у своїй більшості інститут аспірантури і докторантури функціонує паралельно, а не у тісному зв'язку з науковими дослідженнями ВНЗ.

Нагальною необхідністю сьогодення є інтеграція університетської освіти і науки, де аспірантура і докторантура набуває значення об'єднуючого фактору знань і наукових досліджень. Сучасний розвиток вищої школи, зокрема підготовки кандидатів і докторів наук, неможливо уявити без інтенсивного розвитку науки. Саме цим пояснюється недостатня ефективність функціонування аспірантури і докторантури, коли у встановлений термін захищається лише 25 % дисертацій. У порівнянні навіть з 2000 роком це втричі більше, але явно недостатньо для повноцінного забезпечення освіти і науки. Підготовка науково-педагогічних кадрів узгоджена з іншими напрямками діяльності освітньої галузі: науковою роботою, кадровою політикою, атестацією науково-педагогічних працівників, акредитацією вищих навчальних закладів.

Інноваційна освіта передбачає навчання у процесі створення нових знань – за рахунок інтеграції фундаментальної науки, безпосередньо навчального процесу у виробництво. Сьогодні, щоб перевести економіку України на інноваційний шлях розвитку, необхідно підготувати критичну масу освічених людей. Водночас і якість освіти має бути піднята на досить високий рівень.

Система освіти – це складова економіки, держави. А тому її доктрина розвитку має базуватись на доктрині розвитку держави. В Україні, на жаль, такої доктрини не існує. Звідси виникають і гостро постають питання: кого навчати, чому навчати і як, яким чином навчати. Україна протягом останніх уже двох десятирічків років стосовно відповіді на ці запитання, на жаль, не прогнозує і не планує відповідних показників. Старі стандарти, якими користувались у радянський час, себе вичерпали, а нових стандартів ще не розроблено. За межі навчального закладу було виведено і виховний процес. Щоб забезпечити в країні освітню безпеку, перевести освіту на інноваційний шлях розвитку необхідно розробити (сформувати) нову парадигму освіти, яка відповідає б потребам економіки знань, вимогам інформаційного суспільства.

У сучасних умовах актуалізуються питання формування стратегії розвитку вищої школи України [5, с. 107].

Організаційний аспект формування економічної політики (стратегії) держави охоплює комплекс питань, пов'язаних з постановкою системою органів цілей і завдань, з визначенням їх функцій, організацією їх роботи, а також наданням певної організаційної форми кінцевим результатам.

Будь-яка політика включає стратегію й тактику. Державна економічна політика направлена на мобілізацію ресурсів з метою їх використання для впорядкування ходу економічних процесів і заданого впливу на них або безпосереднього визначення їх протікання. Її основа – макро-

економічне планування, і її вища форма – стратегічне планування. Стратегічне планування направлене на забезпечення державної економічної політики і є найважливішим засобом її реалізації. Політика соціально-економічного розвитку країни визначає зміст усіх складових економічної політики держави, які необхідно пов'язувати за допомогою державного стратегічного планування на всіх рівнях ієрархії. При цьому побудова ефективної економіки, що базується на знаннях, можлива тільки на основі багаторівневого системного підходу, врахування особливостей взаємодії між макро- й мікроекономічними рівнями національного господарства. Крім того, в умовах глобалізації посилюється взаємозалежність економік, що додає особливу значущість їх національно-державній специфіці [4, с. 98]. До того ж економічні зміни, що відбуваються в сучасному світі, набувають все більш глибокого і стрімкого характеру. Все це вимагає пошуку нових підходів до аналізу та планування господарського життя суспільства [6, с. 87].

На нашу думку, стратегія за формою – вид документів управління, представлених у формі таблиць, графіків, описів тощо, за змістом – модель направлених дій і набір інструментів для досягнення поставлених цілей. Стратегія в статистиці – план, напрям для розвитку системи (організації), в динаміці – комплекс дій для досягнення поставлених цілей.

Стратегічним плануванням є системний спосіб управління змінами у процесі здійснення найбільш важливих дій [7, с. 15]. Воно здійснюється на всіх рівнях ієрархії. На рівні організації стратегічне планування – це спроба створити такі управлінські технології, які дозволили б перевести мистецтво стратегії в управлінську роботу, перетворити стратегічне планування на набір процедур і тим самим максимально використовувати потенціал всієї організації. У цілому стратегічне планування покликане не тільки сформувати найбільш ефективний шлях вирішення сучасних проблем і викликів зовнішнього середовища, але й виявити конкурентні переваги й місце на всіх рівнях ринку, включаючи міжнародний.

В основній своїй масі дослідження проблем і перспектив стратегічного планування стосується бізнесу. Проте вища школа володіє специфікою як некомерційна сфера діяльності з іншими цілями й напрямками, які слід враховувати при розробці стратегії її розвитку. Необхідне формування науково обґрунтованої стратегії розвитку вищої школи. Це пов'язане, по-перше, зі стрімкою зміною зовнішнього середовища й відповідно вимог суспільства, студентів, працедавців, які випереджають розвиток вищої школи. По-друге, з тим, що вища школа в певний історичний період повинна відповідати вимогам і установкам, що відповідають цьому періоду, бути природним наслідком сформованої стратегії держави. По-третє, стратегія допомагає не тільки визначити ефективний шлях розвитку, але й конкурентні переваги вищої школи, і її місце на всіх рівнях ринку, починаючи з міжнародного, забезпечити необхідний рівень якості людських ресурсів, відповідний потребам суспільства. По-четверте, з переходом на інноваційний шлях розвитку української економіки. По-п'яте,

з посиленням регіоналізації суспільного розвитку, і відповідно необхідності включення стратегії розвитку вищої школи в стратегію регіонального розвитку.

Висновки.

1. На основі аналізу системи стратегічних планів в Україні і в системі вищої освіти нами зроблено такі висновки: у стратегії на рівні держави (Стратегія розвитку України до 2020 року) не визначено місце країни та її роль і перспективи розвитку в світі. Для системи стратегічного планування вищої освіти наявні державні стратегічні плани є більшою мірою лише орієнтиром і базовими принципами. На наш погляд, має бути єдина стратегія, що містить вимірні показники, які лише деталізуються в конкретних проектах, – в цільових програмах.
2. Для ВНЗ система нормативно-правових актів повинна дозволяти їм адекватно й об'єктивно будувати свою внутрішню систему довгострокового планування, орієнтуючись на реальні тенденції ринку, тенденції розвитку галузей економіки та стратегічні пріоритети держави стосовно вищої освіти. Поки ж установи в системі вищої освіти не мають можливості використовувати існуючі державні правові акти як основу стратегічного планування своєї діяльності, внаслідок чого вони стають в якомусь сенсі лише довідковим матеріалом.
3. Аналіз світового досвіду стратегічного планування, як у розвинених, так і в країнах, що розвиваються, показав, що в стратегічних планах багатьох країн відсутня конкретика, використовуються сценарні моделі. Разом з тим, стратегічне планування системи освіти активно розвивається. Найбільш важливою відмінною рисою повинні стати використання вимірних індикаторів, розробка єдиної стратегії, декомпозиція її за рівнями управління.

4. У ході проведеного дослідження нами були розкриті такі особливості змісту стратегії розвитку вищої школи, пов'язані з некомерційним характером освітньої діяльності: високий ступінь регламентації освітнього середовища; неоднозначність кінцевого результату діяльності вищої школи; відмінність у системі цінностей в освіті й бізнесі; крайня розмитість поняття «споживач», обмеження самостійності керівництва у виборі стратегії. Доведена необхідність розробки стратегії розвитку вищої школи в економіці знань, пов'язана зі стрімкою зміною зовнішнього середовища, і відповідно вимог суспільства, студентів, працедавців, які випереджають розвиток системи вищої освіти, із забезпеченням відповідності вищої школи в певний історичний період його вимогам і установкам, з визначенням ефективного шляху розвитку на всіх рівнях ринку, із забезпеченням необхідного рівня якості людських ресурсів, відповідних потребам суспільства, з переходом на інноваційний шлях розвитку української економіки, з посиленням регіоналізації суспільного розвитку. Це дозволяє розглядати стратегію розвитку вищої школи як природне продовження стратегії України, а також вимагає її включення в стратегію регіонального розвитку.
5. У зв'язку з тим, що для системи стратегічного планування вищої освіти наявні державні стратегічні плани є більшою мірою лише орієнтиром і базовими принципами, нами сформульовано пропозицію, що впливає з аналізу системи стратегічних планів у країні й у сфері вищої освіти, про необхідність формування єдиної стратегії, що містить вимірні показники, які лише деталізуються в конкретних проектах – цільових програмах, а не навпаки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Атаманюк, Ю. Вступаємо в «століття освіти». Освіта і майбутнє людства / Ю. Атаманюк // Міське господарство України. – 2004. – №3. – С. 13–15.
2. Євсєєва О. О. Пріоритети розвитку соціальної сфери: система освіти / О. О. Євсєєва // *Materialy VI Miedzynarodowej naukowi-praktycznej konferencji [«Nauka i wykształcenie bez granic –2010»]*, (Przemysł, 07–15 grudnia 2010 roku). Vol. 12: *Ekonomiczne nauki. – Przemysł: Nauka i studia*, 2010. – S. 13–15.
3. Капітанець О. М. Конкурентоспроможність ВНЗ в умовах євроінтеграції України / О.М. Капітанець // *Держава та регіони. Сер. Економіка та підприємництво. – 2009. – № 1. – С. 65–69.*
4. Освіта / Куценко В. І., Пакулін С. Л., Шпильова Ю. Б., Гарашук О. В. // *Схема-прогноз розвитку і розміщення продуктивних сил Чернігівської області на період до 2015 р. – К.: РВПС України НАН України. – 2005. – С. 98–99.*
5. Пакулін С. Л. Державне регулювання і ресурсне забезпечення сталого розвитку соціального комплексу / С. Л. Пакулін // *Економічний простір: Збірник наукових праць. – № 65. – Дніпропетровськ: ПДАБА, 2012. – С. 103–110.*

REFERENCES

- Atamaniuk, Yu. «Vstupaiemo v «stolittia osvity». Osvita i maibutnie liudstva» [Join the «Age of Enlightenment». Education and the Future of Mankind]. *Miske gospodarstvo Ukrainy*, no. 3 (2004): 13–15.
- Dmitrenko, G. A. *Strategicheskij menedzhment v sisteme obrazovaniia* [Strategic Management in Education]. Kyiv: MAUP, 1999.
- Kapitanets, O. M. «Konkurentospromozhnist VNZ v umovakh ievrointehratsii Ukrainy» [The competitiveness of universities in Ukraine's European integration]. *Derzhava ta rehiony*, no. 1 (2009): 65–69.
- Kutsenko, V. I. and others. «Osvita» [education]. In *Skhema-prohnoz rozvytku i rozmishchennia produktyvnykh syl Chernihivskoi oblasti na period do 2015 r.* Kyiv: RVPS Ukrainy NAN Ukrainy, 2005.
- Pakulin, S. L. «Derzhavne rehuliuвання i resursne zabezpechennia staloho rozvytku sotsialnoho kompleksu» [State regulation and resource sustainable development of complex social]. *Ekonomichnyi prostir*, no. 65 (2012): 103–110.
- Pakulin, S. L. «Metodolohichni osnovy pidvyshchennia efektyvnosti derzhavnogo rehuliuвання sotsialno-ekonomichnoho

6. Пакулін С. Л. Методологічні основи підвищення ефективності державного регулювання соціально-економічного розвитку / С.Л. Пакулін // Економічний простір. – № 54. – Дніпропетровськ: ПДАБА, 2011. – С. 85–95.
 7. Пакулін С. Л. Стратегія соціального розвитку Харківської області / С. Л. Пакулін // Економіка: проблеми теорії та практики: Збірник наукових праць. Випуск 260: В 6 т. – Том I. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2010. – С. 14–18.
 8. Соціально-економічний стан України: наслідки для народу та держави: нац. доп. / за заг. ред. В. М. Гейця [та ін.]. – К.: НВЦ НБУВ, 2009. – 687 с.
 9. Стратегический менеджмент в системе образования: учеб. пособие. / Г. А. Дмитренко; МАУП. – К.: МАУП, 1999. – 176 с.
 10. Третяк В. П. Дослідження соціальної сфери: методологія та практика / В. П. Третяк. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2009. – 273 с.
 11. Шульгіна, Л. Життєздатність вищого навчального закладу визначається його інноваційністю / Л. Шульгіна // Наука та інновації. – 2008. – № 3. – С. 71–72.
- rozvytku» [Methodological foundations improve state regulation of social and economic development]. *Ekonomichnyi prostir*, no. 54 (2011): 85-95.
- Pakulin, S. L. «Stratehiia sotsialnoho rozvytku Kharkivskoi oblasti» [Strategy for Social Development Kharkiv region]. *Ekonomika: problemy teorii ta praktyky* vol. I, no. 260 (2010): 14–18.
- Sotsialno-ekonomichnyi stan Ukrainy: naslidky dlia narodu ta derzhavy* [Socio-Economic Situation in Ukraine: Implications for the Nation and the State]. Kyiv: NVTs NBUV, 2009.
- Shulhina, L. «Zhyttiezdatnist vyshchoho navchalnoho zakladu vyznachaietsia ioho innovatsiinistiu» [The viability of higher education is determined by its innovative]. *Nauka ta innovatsii*, no. 3 (2008): 71–72.
- Tretiak, V. P. *Doslidzhennia sotsialnoi sfery: metodolohiia ta praktyka* [Social research: Methodology and Practice]. Kharkiv: KhNU imeni V. N. Karazina, 2009.
- Yevsieieva, O. O. «Priorityty rozvytku sotsialnoi sfery: systema osvity» [Priorities for social development: the education system]. *Nauka i vyshztaicenie bez granic - 2010*. Przemysl: Nauka i studia, 2010. 13–15.
-